

Naša ekologická stopa

Hovorí sa, že už pri kolíske tri sudičky každému z nás určia osud – cestu života. Dlhšiu alebo kratšiu, rovnú alebo krivolakú, tvorivú alebo netvorivú, vopred vydláždenú alebo trnistú, ktorou sa musíme bez pomoci predierať. Samozrejme, ovplyvnenú genetickými danosťami, spôsobom života, úrovňou zdravotníckej starostlivosti a kvalitou nášho životného prostredia, ktorú určuje úroveň jeho znečistenia, environmentálna vhodnosť a bezpečnosť.

Hovorí sa, že každá matka prináša s novým životom na svet aj smrť. Kým však každý z nás dôjde ku koncu svojej životnej púte, snaží sa realizovať nejaké plány a dosiahnuť v rámci boja dobra a zla rôzne ciele – programové krátkodobé, koncepčné strednodobé a strategické dlhodobé, až celoživotné, možno s precháním dlhu (niektorých z nich) aj potomkom. Takýto vývojový trend možno rozšíriť na rodinu, obec, mesto, okres, kraj, štát, kontinent i celý svet s vedomím, že všetko (v čase a priestore) raz a niekde začína aj končí. Život v tomto systéme predstavuje pohyb (nielen zmenu, lebo tú predstavuje aj smrť), ktorý zanecháva za sebou stopu – ekologickú stopu. Táto stopa hodnotí vývoj a miesto každého z nás a prenesenie každého národa i celého ľudstva na planétu Zem. Zodpovedá nám otázku: Koľko prírody/prírodných zdrojov potrebuje jedinec, národ a ľudstvo k vlastnej existencii? Koľko ľudí pri súčasných dostupných prírodných zdrojoch, ich poznaní a možnostiach využitia Zem ešte unesie. Kanaďania Mathis Wackernagel a William Rees z University of British Columbia, autori konceptu ekologickej stopy a do slovenčiny zatiaľ nepreloženej stošesťdesiatstranovej publikácie *Our Ecological Footprint* (1996), vyvinuli metódu, ktorá umožňuje vyrátať vplyv každého človeka na Modrú planétu, a tým na únosnosť a udržiavateľnosť environmentu na nej. Životného prostredia ľudstva ako súčasť životného prostredia organizmov a až celej

prírody, ktoré v nej objemovo vytvára určitý priestor so zložitým globálnym ekosystémom zatiaľ s „neregulovaným“ nárastom jednej zložky – počtu ľudí so zvyšujúcimi sa nárokmi na prírodné zdroje. Takto sa globálny environment vhodný pre ľudí relatívne zmenšuje. Počas vývoja civilizácie sa však zmenšil aj absolútne (napríklad ešte nedávno bola severná Sahara obilnicou starovekého Egypta a Ríma, v Mezopotámii, povodí Indu, či na Yucatane sa natrvalo rozvinuli zakladateľské kultúry) a vplyvom globálneho otepľovania (klimatických zmien) sa zvýšením hladiny svetového oceánu ešte môže zmenšiť. Dnes ani netušíme, čo môže spôsobiť roztopenie nielen ľadovcov, ale aj „trvalo“ zamrznutej pôdy (permafrostu), z ktorej sa okrem viazaných miliónoch ton oxidu uhličitého uvoľní aj 25-krát agresívnejší metán. Koľko ľudí navyše ešte dokáže vyživiť pedosféra pri súčasnej redukcii výmery i kvality pôdy? Čo nahradí ropu, uhlie, železnú, medenú a cínovú rudu a ďalšie prírodné zdroje, ktorých zásoby už v tomto storočí spotrebujeme? Možno na nadprodukcii a rôzne zbytočnosti až hlúposti, určite na potenciálny odpad. Medzi nimi aj na také, ktoré dokážu zlikvidovať nielen polovicu ľudstva v globálnom environmente a tento zmeniť na neživotné prostredie viac než päťkrát, pričom už po prvom raze nebude mať kto stisnúť samovražednú spúšť (svet dnes vynakladá viac ako 800 miliárd euro ročne na zbrojenie). V takejto situácii každá dlhodobější prognóza sa stáva utópiou – zbožným želaním a každá stratégia v podstate naivnou predstavou. Aj keď naša cesta vedie do neznáma, túžba žiť a nádej ostávajú. Potrebujeme ich spájať s víziami nie na ovládnutie sveta, zlikvidovanie biologickej a kultúrnej diverzity, dosiahnutie akéhosi bohatstva a smiešnych hodnôt (hračiek pre infantilných dospelých jedincov), ale na ochranu skutočných hodnôt, rozvoj poznania, rozumné využívanie zvyšku prírodných zdrojov, udržanie takých ekonomických, sociálnych a environmentálnych podmienok, aby sme dokázali prežiť ako druh, nielen toto storočie a tisícročie.

Cestu ľudstva naznačila správa tzv. Brundtlandovej komisie *Naša spoločná budúcnosť* (*Our Common Future*) z druhej polovice osemdesiatych rokov minulého storočia, následne Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro, 1992) a na nej prijatá Agenda 21, krvopotne zhodnotená na Samite Zeme v Johannesburgu (2002), kde svet s ťažkosťami schválil plán na jej realizáciu. Napriek tomu ľady sa pohli a ľudstvo uvidelo svetlo na konci tunela, ktorým sa mal stať „trvalo udržateľný rozvoj“. Na tento pojem zareagoval aj trh. Začala sa presadzovať trvalo udržateľná produkcia bez rozlíšenia čo je rozumné produkovať a čo nie, trvalo udržateľná spotreba všetkého na úkor ubúdajúcich neobnoviteľných zdrojov a znižovania plôch pre obnoviteľné zdroje, trvalo udržateľná doprava aj s dopravnými prostriedkami na fosílnu palivá, trvalo udržateľná výstavba, od stánkov na hotdogy až po miliardové komplexy na ochranu likvidácie ľudstva(?) atď. O trvalo udržateľný rozvoj sa začali zaujímať obchodné organizácie, banky, poisťovne a mnohí špekulanti bez

pochopenia významu tohto pojmu (od roku 1992 uzákoneného a právne vymedzeného aj na Slovensku) alebo skutočného záujmu jeho zavedenia do praxe. Viaceré, najmä finančné inštitúcie, začali presadzovať pojem „trvalo udržateľný rast“ ekonomiky. Ďalšia nádej, taktiež limitovaná ekologickou stopou. Faktom ostáva, že „trvalosť“ a „udržateľnosť“ rozvoja (i rastu) predstavuje prijateľnú ilúziu v meniacich sa podmienkach pre život. Bez uvedomenia si súvislosti vývoja civilizácie (kultúr), environmentu, života a prírody na Zemi, na ktorej nič neostáva natrvalo.

Pre človeka ako jednotlivca i druh (ľudstvo) na ceste vývoja každá zmena predstavuje teoretický prechod z bodu nula do bodu plus jedna alebo bodu mínus jedna, ktoré sa v okamžiku ich dosiahnutia stávajú východiskovým bodom nula (na nie zdanlivých, ale na skutočných hodnotách posudzovaného smeru pozitívneho vývoja – rozvoja alebo negatívneho vývoja – úpadku). Už Koperník zistil, že ak pôjdeme povedzme z Košíc smerom na západ, tak sa dostaneme do Bratislavy, Prahy, Londýna až New Yorku, ak na východ, tak tiež späť do Košíc. Pri rovnakej rýchlosti dobu návratu ovplyvní len vzdialenosť. Tento pohyb okolo našej planéty v realite však závisí od schopností človeka (jeho limitovanej adaptability) a kvality environmentu, ktorá sa môže zmeniť tak, že za nejakú dobu sa už nemusíme dostať nikde. Neobnoviteľné zdroje sa určite skôr, či neskôr, vyčerpajú, vznik a zánik sa dostanú do inej kvalitatívnej podoby, ktorá uprednostní „trvalú udržateľnosť života“ na Zemi. Verme, že aj ľudského. Perspektívu možno bude mať pritom rozumne regulovaná „trvalo udržateľná stagnácia“ (prežívanie), čo pri pohybe hmoty a existencii niekoľkých miliárd hláv s nepokojnými mozmi tiež možno v globále považovať za ilúziu až naivitu. Dúfajme, že ľudský život bude (trvalo) udržateľný, a keď nie, bude dokonane. Ak to niekto zhodnotí, tak len z človeka unavený Stvoriteľ, ktorý sa zamyslí nad jeho ekologickou stopou, ktorú určite nezanecháva najmodernejší automobil, uzavretá hladina mora za jachtou, na stotinu minúty odmeraný najvrcholnejší fyzický výkon, najpopulárnejší týždenný hit, bankový prevod, najvýhodnejší úver, akákoľvek poistka proti chorobe, nešťastiu a smrti, ani golfové loptička umiestnená trebárs na prvý raz do jamky. Pouvažuje nad ekologickou stopou, ktorá sa tiahne za každým z nás ako tieň, vo väčšej alebo menšej miere na úkor ostatných. Kým nie je neskoro, mali by sme o nej začať uvažovať všetci – jednotlivci i spoločne. Už od tejto chvíle, od zajtra, počas Vianoc, či najneskôr od Nového roku 2009, keď si vytyčujeme predsavzatia a určujeme ciele, aby v súlade s čítaním matiek sudičky mohli pri každej kolíske „trvalo udržateľne“ vyriešiť len tri osudové želania: Dobré zdravie, úsmevné šťastie a dlhý život. Kto potrebuje viac? Kto si myslí, že musí na Zemi zanechať hlbšiu, až smrtonosnú, ekologickú stopu?

RNDr. Jozef Klinda
Ministerstvo životného prostredia SR